

УДК 321.64:001.8 (476)

Авторитарний режим у Білорусі: історія становлення

Г.В. ШИПУНОВ

Львівський національний університет імені Івана Франка, м. Львів, Україна,
E-mail: gennadijshipunov@yandex.ua

Авторське резюме

Розглянуто основні етапи становлення сучасного політичного режиму Білорусі та його легітимізаційні основи. Досліджено конституційні повноваження центральних органів державної влади. У цьому контексті визначено місце інституту президентства у системі державної влади крізь призму практичної реалізації принципу поділу влад. Встановлено основні принципи сформованої О. Лукашенко моделі політичного розвитку Білорусі.

Обґрунтовано тезу, що сьогодні в країні існує нічим необмежена суперпрезидентська система правління, яка є основою для утвердження режиму одноосібної влади президента Лукашенка. Попри те, що з формальної точки зору Білорусь є президентсько-парламентською республікою, аналіз співвідношення впливу гілок влади свідчить саме про суперпрезидентський характер республіки. Гіпертрофований характер президентської влади корелюється з послабленням і деградацією тих інститутів державної влади, які повинні бути основними запобіжниками концентрації влади в руках президента. Йдеться передусім про парламент і Конституційний суд.

Слабкість згаданих інститутів та перевага над ними виконавчої влади на чолі з президентом зумовлена як формальними, так і неформальними факторами: свідомо недостатня розробленість або об'єктивна невизначеність формальних правил і процедур у взаємовідносинах між різними інститутами державної влади призводить до появи так званих сірих зон, які відкривають перед президентом широке поле можливостей для дій позаправового характеру і посилення в такий спосіб своєї фактичної влади.

Ключові слова: політичний режим Білорусі, президент Олександр Лукашенко, авторитаризм, демократія, опозиція, ідеологія, референдум.

Authoritarian regime in Belarus: history of formation

G.V. SHIPUNOV

Ivan Franko national university of Lviv, Lviv, Ukraine, E-mail: gennadijshipunov@yandex.ua

Abstract

In the article the main stages of formation contemporary political regime of Belarus and its legitimacy base are highlighted. The constitutional powers of central government are investigated. The place of the presidency in the system of government in the light on practical implementation of the principle of separation of powers is defined. It is found the basic principles of Lukashenko's model of political development of Belarus.

Although from a formal point of view Belarus is a presidential-parliamentary republic, according to the analysis results the system of power has been defined as the super-presidential republic. As a result substantiates the thesis that today in Belarus there is unlimited super-presidential system, which is the basis for the establishment of the regime of one-man rule of President Alexander Lukashenko. Hypertrophied nature of presidential power correlated with the weakening and degradation of the institutions of government which should prevent the concentration of power in the presidency. It is primarily about the Parliament and the Constitutional Court.

The weakness of these institutions and the dominance of the executive branch headed by the President due to both formal and informal factors: objective uncertainty of formal rules and procedures or deliberate lack of elaborated ones in the relationship between the various institutions of the government gives rise to the so-called gray areas that create opportunities for the president to extralegal action and thus strengthening his actual power.

Key words: political regime of Belarus, President Alexander Lukashenko, authoritarianism, democracy, opposition, ideology, referendum.

Постановка проблеми. Розпад Радянського Союзу у 1991 році відкрив перед його колишніми республіками вікно нових політичних можливостей, пов'язаних із реалізацією реформ, спрямованих на формування демократичних інститутів зокрема та утвердження консолідованих демократичних політичних режимів загалом. Однак, досвід уже перших років соціально-економічних і політичних перетворень більшості так званих молодих демократій за-

свідчив якщо не повну відірваність цих країн від ліберально-демократичних стандартів, то, принаймні, частковість або половинчатість у їхньому впровадженні та дотриманні, що ставить під сумнів можливість лінійного руху від авторитаризму до демократії. Частковість процесів демократизації старих автократичних режимів призвела до виникнення специфічної ситуації, за якої новосформовані режими більшості посткомуністичних країн неможливо од-

© Г.В. Шипунов, 2014

нозначно класифікувати як демократичні або авторитарні, оскільки вони, поєднуючи у собі елементи авторитаризму та демократії, утворили новий, гібридний тип політичних режимів.

Саме до такого, проміжного типу належить політичний режим України, який протягом усього періоду незалежності демонструє маятникові коливання між авторитаризмом та демократією [15]. З огляду на авторитарні практики, що були характерні для політичного режиму України на різних етапах існування (особливо в період президентства В. Януковича), та його перехідний (неконсолідований) стан (характеризується подвійною невизначеністю – правил та процедур політичної гри, а також її результатів) абсолютно не виключеним є черговий регрес України у напрямі до авторитаризму та утвердження консолідованого напівавторитарного режиму чи режиму авторитарної ситуації [15]. Відтак на цьому тлі цікавим та актуальним, на наш погляд, виглядає дослідження системи державної влади в Білорусі, а також змін, що були реалізовані президентом О. Лукашенком та які призвели до утвердження режиму його одноосібної влади.

Аналіз досліджень і публікацій. Тематика аналізу перехідних процесів у Білорусі та визначення особливостей її політичного режиму є достатньо поширеним предметом досліджень західних дослідників. Про ступінь їхньої зацікавленості цією проблематикою можуть свідчити, зокрема, праці таких авторів, як С. Еке, Т. Кузьо, С. Гарнет, Р. Легволд, Д. Марплз, С. Вайт, Д. Льовенхардт, Й. Форбріг, П. Демеш, К. Давіша, Б. Перротт, В. Кононьчук, Р. Садовські, а також численні збірки статей та аналітичних матеріалів.

У рамках вітчизняної політичної науки ми можемо констатувати наявність незначної кількості досліджень, пов'язаних зі з'ясуванням суті та специфіки функціонування політичного режиму Білорусі. Передусім увагу треба звернути на праці О. Долженкова, в яких він, застосовуючи методологію компаративного політичного аналізу, зокрема бінарного співставлення політичної ситуації в Україні та Білорусі, розкриває характерні ознаки та особливості трансформаційних процесів та політичних режимів цих країн [1]. Серед інших праць виділимо дослідження таких українських науковців, як А. Круглашов, І. Недокус, Т. Батенко, О. Потехін, Н. Кузнецова.

Мета дослідження. Актуальність цієї проблеми та її недостатня розробленість у рамках вітчизняної політичної науки зумовлює необхідність дослідження основних етапів становлення сучасного політичного режиму Білорусі, що дасть нам змогу визначити його суть та легітимізаційні основи.

Виклад основного матеріалу. Згідно з ст. 1 Конституції Білорусь проголошена унітарною демократичною соціальною правовою держа-

вою [7]. Основний закон встановлює принцип розподілу влад: державна влада в країні здійснюється на основі її розподілу на законодавчу, виконавчу та судову. Відповідно до ст.6 державні органи в межах своїх повноважень є самостійними: вони взаємодіють між собою, стримують і врівноважують один одного [7].

Водночас поправки, які були внесені в Конституцію 1994 р. за наслідками двох республіканських референдумів 24 листопада 1996 р. та 17 жовтня 2004 р., створили інституціональні умови як для утвердження домінуючого становища інституту президентства в політичній системі країни, так і для встановлення, фактично, режиму особистої влади президента О. Лукашенка.

Основний закон (ст. 79) наділяє президента статусом глави держави, гаранта Конституції, прав і свобод людини та громадянина, а також посередника між органами державної влади [7]. Це дає змогу говорити про те, що президент формально виведений за рамки кожної з трьох гілок влади: він перебуває над ними та виконує роль арбітра в контексті взаємовідносин між органами влади. Тож можна стверджувати, що в Конституції Білорусі закріплена досить абстрактна концепція «президента-арбітра», яка, за зауваженням В. Шаповала, зазвичай прислужує обґрунтуванню надання главі держави максимального широких владних повноважень [14, с. 30].

Президента Білорусі обирають шляхом всенародного голосування терміном на п'ять років. При цьому особливу увагу треба звернути на те, що за результатами республіканського референдуму 17 жовтня 2004 р., ініційованого президентом О. Лукашенком, була скасована конституційна норма, згідно з якою та сама особа не могла бути президентом два терміни поспіль. Це надало можливість Лукашенкові балотуватись на виборах березня 2006 р. та грудня 2010 р., й, відповідно, втретє та вчетверте поспіль стати президентом Білорусі.

Вищим представницьким і законодавчим органом Білорусі є двопалатний парламент – Національні збори Республіки Білорусь. Термін повноважень членів обох палат парламенту – 4 роки. Нижня палата парламенту – Палата представників – складається із 110 депутатів, яких обирають шляхом всенародного голосування. Верхня палата – Рада Республіки – є палатою територіального представництва, що й зумовлює порядок її формування: депутати місцевих Рад базового рівня (до нього входять міські (міст обласного підпорядкування) та районні Ради депутатів [2]) кожної з областей на своєму спільному засіданні обирають шляхом таємного голосування по вісім членів верхньої палати, ще вісім членів обирають депутати міської ради Мінська. Ще вісім – призначає президент. Отже, Рада Республіки складається з 64 членів: 48 – від 6 областей, 8 – від міс-

та Мінська, 8 – від президента. Серед повноважень палат парламенту особливу увагу, на наш погляд, треба звернути, по-перше, на право Палати представників тлумачити Конституцію, що позбавляє Конституційний суд монополії на це. По-друге, на норму, згідно з якою Палата представників та Рада Республіки за пропозицією президента більшістю голосів від повного складу палат можуть ухвалити закон, що делегуватиме йому законодавчі повноваження на видання декретів, які мають силу закону. Водночас президент за власною ініціативою або за пропозицією уряду «в силу особливої необхідності» може видавати тимчасові декрети, які мають силу закону. Причому відповідно до ст. 101 скасувати ці декрети парламент може лише у тому разі, якщо за це проголосує не менше двох третин членів з кожної палат [7]. Тож, можна констатувати, що у будь-який момент часу президент може перебирати на себе законодавчі повноваження та одноосібно ухвалювати нормативно-правові акти загальнообов'язкового характеру, що піднімає його статус практично до рівня абсолютного монарха. Єдиним запобіжником цьому може бути потужна і незалежна законодавча влада, представлена парламентом, який повинен адекватно оцінювати наявність згаданої «особливої необхідності». Однак, як буде зазначено далі, за тих політичних умов, які сьогодні існують в Білорусі, цей запобіжник не працює.

Вищим органом виконавчої влади та державного управління в Білорусі є уряд – Рада Міністрів Республіки Білорусь. Визначальну роль у формуванні та роботі уряду відіграє президент, який має повноваження одноосібно ухвалювати рішення щодо призначення та відставки як окремих членів уряду (у тім числі голови уряду), так і відставки Ради Міністрів у цілому [7].

Аналіз конституційних повноважень вищих органів державної влади Білорусі дає нам підстави аргументовано стверджувати, що центральним, конституційним елементом політичної системи країни є саме інститут президентства. При цьому необхідно зауважити, що хоча Конституція формально не утверджує статус президента як глави виконавчої влади, що поряд з наявністю посади прем'єр-міністра та можливостями нижньої палати парламенту висловлювати недовіру уряду та відправляти його у відставку дає підстави деяким дослідникам (наприклад В. Шаповал [14, с.29] та С. Паречіна [9, с.42]) трактувати форму правління Білорусі як змішану (президентсько-парламентську) та створює ілюзію дуалізму виконавчої влади у форматі глави держави та уряду, водночас, Основний закон в інших положеннях наділяє президента такими повноваженнями, які фактично дозволяють зафіксувати існування в Білорусі президентської (а точніше – суперпрезидентської) форми правління з притаманним

їй моністичним характером виконавчої влади, тобто її зосередженням у руках президента та його адміністрації: це право на призначення прем'єр-міністра, його заступників, міністрів, інших членів уряду, одноосібне право на звільнення як окремих міністрів, так і уряду в цілому, а також право головування на засіданнях уряду та на скасування його актів.

Конституція також наділяє президента Білорусі значними важелями впливу і на судову гілку влади, надаючи йому право за згодою Ради Республіки призначати суддів і голів Верховного та Вищого Господарського суду, Генерального прокурора, голову Конституційного суду. Очевидно, що така норма передбачає співучасть президента та верхньої палати парламенту у цьому процесі, логічно закладаючи при цьому можливість відхилення Радою Республіки кандидатур запропонованих президентом. Однак в умовах лояльного та підконтрольного президентові складу Ради Республіки такий варіант автоматично відпадає, а процедура затвердження президентських кандидатур стає лише формальністю. Крім того, президент одноосібно призначає шістьох з дванадцяти суддів Конституційного суду та всіх інших суддів Білорусі, а також має право звільняти Генерального прокурора, голів і суддів Конституційного, Верховного та Вищого Господарського суду [7].

Домінуючу позицію президент займає і у відносинах з законодавчою гілкою влади, що передусім зумовлено нерівномірністю між можливостями президента розпустити парламент і можливостями парламенту позбавити президента посади. При цьому увагу треба звернути на те, що позиція президента підсилена також нормою, згідно з якою він має право розпускати як нижню, так і верхню палати парламенту. Як йдеться у статті 93 Конституції Білорусі, з припиненням повноважень Палати представників або Ради Республіки за рішенням президента можуть також бути припинені повноваження відповідно Ради Республіки або Палати представників [7].

Щодо підстав для розпуску палат парламенту, то вони такі (ст. 94): по-перше, повноваження Палати представників можуть бути достроково припинені у разі відмови у довірі уряду, висловлення вотуму недовіри уряду або у випадку дворазової відмови затвердити кандидатуру прем'єр-міністра, яку висуває президент; по-друге, повноваження палат парламенту можуть бути також достроково припинені на підставі висновку Конституційного суду в разі систематичного або грубого порушення ними Конституції [7].

Усунення президента з посади в порядку імпичменту відбувається у разі скоєння ним державної зради або іншого важкого злочину. Згідно з ст. 88, рішення про висунення обвинувачення та його розслідування вважається при-

йнятим, якщо за нього проголосувала проста більшість від повного складу Палати представників за пропозицією не менше однієї третини її депутатів. Розслідування обвинувачення організовує Рада Республіки, а розглядом справи за суттю обвинувачення займається Верховний суд. Президент вважається усунутим з посади, якщо за це рішення проголосувало не менше, як дві третини від повного складу кожної з обох палат. Неприйняття палатами парламенту рішення щодо усунення президента з посади протягом місяця з дня висунення обвинувачення означає його автоматичне відхилення. Крім того, пропозиція щодо усунення президента з посади не може ініціюватись у період розгляду питання стосовно дострокового припинення повноважень парламенту [7].

Отже, як бачимо, Конституція наділяє президента, по-перше, такими правами у сфері дострокового припинення повноважень парламенту, які фактично закріплюють його (президента) домінуючу позицію у системі державної влади, а також повністю виводять діяльність уряду з-під контролю законодавчої гілки влади: загроза розпуску Палати представників у разі відмови у довірі уряду або висловлення нею вотуму недовіри практично нівелює цей механізм відповідальності уряду перед парламентом, а норма, за якою президент може розпустити нижню палату парламенту у разі дворазового відхилення запропонованої ним кандидатури на посаду голови уряду, відсторонює парламент від процесу відбору кандидатів на цю посаду та надає президентові повну гарантію щодо затвердження саме його кандидатури. За таких обставин ми можемо говорити про те, що президент одноосібно призначає прем'єр-міністра та керує діяльністю усієї виконавчої влади.

По-друге, значні повноваження президента щодо розпуску парламенту абсолютно невірні-новажені аналогічними правами парламенту на усунення президента з посади, оскільки визначена Конституцією процедура є надто складною для її практичної реалізації, що вимагає виконання принаймні наступних двох вимог: по-перше, наявність домінуючої переваги опозиційних (або як мінімум незалежних від президента) сил в обох палатах парламенту, яка необхідна як для початку процедури імпичменту, так і, особливо, для її завершення; по-друге, беззаперечність провини президента, яка б дала змогу Верховному суду (суддів і голови якого, нагадаємо, президент може звільняти одноосібно) відкинути будь-яку політичну складову у висуненні обвинувачень проти нього та однозначно кваліфікувати його дії як злочин. Для розуміння соціально-політичної основи та логіки функціонування політичного режиму, сконструйованого О. Лукашенком передусім треба проаналізувати ті обставини, які дали йому можливість одержати свою

першу перемогу на президентських виборах у липні 1994 р. Основним інструментом його передвиборної боротьби стало використання ним іміджу простої людини з народу та інших популістських гасел, успішну апробацію яких Лукашенко здійснив під час виборів до парламенту 1990 р. [3, с. 28].

Зокрема, користуючись посадою голови «Тимчасової комісії Верховної Ради республіки Білорусь для вивчення діяльності комерційних структур, які діють при республіканських та місцевих органах влади та управління», що була створена за рік до президентських виборів, у червні 1993 р., О. Лукашенко активно обвинувачував у корупції як представників правлячої номенклатури на чолі з В. Кебічем, так і діячів опозиції, зокрема голову Верховної Ради С. Шушкевича, наголошуючи при цьому, що саме корупційна діяльність політиків, чиновників і пов'язаних з ними бізнесменів є причиною катастрофічного зубожіння основної маси білоруського суспільства. Як зазначає білоруський дослідник В. Карбалевич, якщо Шушкевич свого часу пояснював зубожіння населення об'єктивними причинами переходу від однієї суспільної системи до іншої, то Лукашенко просто вказав пальцем на винуватців народного лиха й одразу став кумиром [4, с. 39].

Ця модель політичної поведінки, ефективність використання якої Лукашенкові продемонструвала його переконлива перемога на президентських виборах, була екстрапольована президентом Білорусі на вироблення моделі подальшого політичного розвитку країни та, зрештою, стала стрижнем її сучасного політичного режиму. Суть цієї моделі, з нашої точки зору, зводиться до такого: джерелом усіх нещастя талановитого та працелюбного білоруського народу є діяльність тих недобросовісних політиків, чиновників, керівників підприємств, банкірів, бізнесменів тощо, які з тих або інших причин (переважно задля власного збагачення) завдають значної шкоди Білорусі. Саме тому основним завданням суворого, але справедливого президента, який є «батьком нації», втіленням і захисником її інтересів, є подолання усіх перешкод, що стоять на шляху процвітання білоруського народу. При цьому будь-які спроби обмежити ці прагнення президента, чи то з боку парламенту, чи то з боку судів, та й зрештою самих законів, інтерпретуються як намагання завадити здійснити його історичну місію.

Показовими у цьому контексті є такі висловлювання Лукашенка: «Часом доводиться рятувати державу, порушуючи закон», «Та хіба я буду дивитись на якісь там закони, якщо поряд страждає людина?» [5, с. 41]. Звідси, власне, й оголошення війни з його боку всім силам, які нібито перешкоджають волевиявленню та розвитку простого народу – бюрократії, незалежним судам, ЗМІ, підприємцям,

парламенту, політичним партіям громадським об'єднанням.

Неодноразово наголошуючи на тому, що до обрання його президентом влада буквально валялася під ногами у бруді, Лукашенко підкреслював, що саме слабкість державної влади стала головною причиною суспільно-політичної кризи, яку переживала Білорусь на початку 90-х років, а отже, його основне завдання як президента – встановлення потужної влади: формування міцних державних структур як у центрі, так і на місцях у формі «вертикалі» (на чолі з президентом – Г.Ш.), що дозволило б «навести порядок» в країні [5, с. 35]. У результаті він оголосив, що принцип розподілу влад становить загрозу для держави та висунув оригінальну концепцію «стовбура» виконавчої (президентської) влади: «Гілки влади відходять від стовбура, і цей стовбур – виконавча влада». «Чому «перша влада» – законодавча? Перша влада – виконавча» [12, с. 243]. Основним же інструментом реалізації цієї концепції та водночас механізмом її легітимізації стала перманентна апеляція Лукашенка до волі народу у формі організованих ним референдумів, які у результаті перетворилися у надання йому квазііндульгенції на здійснення антиконституційної діяльності. Одним із найбільш яскравих прикладів таких звернень президента Лукашенка до білоруського народу є референдум листопада 1996 року, який став апогеєм дворічного (1994-1996 рр.) протистояння між президентом і парламентом. На вказаний референдум О. Лукашенко запропонував винести чотири питання: щодо перенесення святкування Дня незалежності з 27 червня (проголошення в 1918 р. Білоруської Народної Республіки) на 3 липня (день визволення Мінська від гітлерівських загарбників); щодо ухвалення Конституції 1994 р. зі змінами та доповненнями, запропонованими президентом Лукашенком; щодо ставлення громадян до вільного та необмеженого продажу землі; щодо ставлення до скасування в Білорусі смертної кари [10, с. 3].

Цілком очевидно, що єдиною метою цього референдуму мала стати легалізація та закріплення того фактичного стану політичних речей, який склався протягом попереднього періоду правління Лукашенка: домінуючого положення президентської влади, що поглинула у себе решту гілок влади, залишивши їх у суто декоративному вигляді. Основним інструментом реалізації цього завдання повинно було стати законодавче закріплення за президентом його широких повноважень засобом ухвалення нової редакції Конституції з відповідними правками та доповненнями. Усвідомлюючи безперспективність залучення до реалізації цього проекту парламенту, який в жодному разі не пішов би на затвердження таких змін до Основного закону, білоруський президент вдався до вже перевіреного засобу – апеляції до народу,

підкріпивши її характерними для таких ситуацій популістично-ностальгічними (радянськими) дискурсами: перенесення дати Дня незалежності, а також висунення задалегідь непрограшних тверджень щодо необхідності захорони вільної та необмеженої купівлі-продажу землі (яка, зрозуміло, має перебувати в руках селян, а не бізнесменів) та проти скасування смертної кари. Отож, президент Лукашенко запропонував білоруському народу відповісти на перші два питання позитивно, а на решту – негативно.

Йдучи на численні порушення закону [6, с. 49], О. Лукашенкові вдалося як провести референдум у необхідній для себе формі (абсолютно всі винесені на нього питання мали обов'язковий характер та не потребували у випадку їхньої підтримки додаткового затвердження), так і отримати потрібні результати: за офіційними даними громадяни Білорусі, які взяли участь у голосуванні, повністю підтримали усі ініціативи президента, відкинувши, натомість, альтернативні пропозиції парламенту. В такий спосіб, на наш погляд, відбулась остаточна легітимізація та інституалізація тієї кардинальної зміни вектора розвитку політичного режиму Білорусі (з демократичного на авторитарний), перші ознаки якої виявились одразу ж після приходу до влади О. Лукашенка.

Як справедливо зазначає білоруський дослідник В. Чернов, після фактичного державного перевороту, який відбувся в Білорусі у листопаді 1996 р., державні bastiони супротиву бонапартистським амбіціям президента Лукашенка остаточно впали (Верховна Рада та Конституційний суд були, присуті, розігнані) і країна вступила у нову фазу своєї політичної історії – фазу помірковано-жорсткого авторитарного режиму особистої влади [13, с. 28]. Затверджена на референдумі нова Конституція не тільки встановила фактичний режим особистої влади президента Лукашенка, але й збільшила термін його перебування на посаді майже на 2,5 роки: згідно зі ст.144 термін повноважень президента треба відлічувати не з моменту його перемоги на виборах у липні 1994 р., а з дня вступу в дію нової Конституції, тобто з листопада 1996 р. [7]. Термін же повноважень народних депутатів був зменшений з 5 до 4 років.

Тож можемо стверджувати, що одним із основних легітимаційних стовпів політичного режиму, сформованого президентом О. Лукашенком, є встановлення символічного зв'язку між ним і значною частиною білоруського суспільства, яке відбувається шляхом проведення плебісцитів, контрольованих владою виборів, масових заходів на підтримку офіційного політичного курсу. Особливо серед механізмів підтримання цього зв'язку треба виділити створення такого культурного проекту, який би по-стійно провокував емоційну прив'язаність до системи (а точніше, до Лукашенка та до тієї

системи, яку він уособлює) та єдність громадян на символічному рівні. Пріоритетним напрямом у реалізації цього проекту стало розроблення в Білорусі державної ідеології, яка повинна бути світоглядним фундаментом білорусів, а також обґрунтувати легітимність політичного режиму Білорусі та визначити її місце у світі.

Власну концепцію державної ідеології, яка поєднує у собі сюжетні лінії різних «класичних» ідеологій і світоглядів, президент Лукашенко представив 27 березня 2003 р. під час проведення семінару для керівників центральних та місцевих органів влади. За його твердженням, ідеологічним фундаментом сучасного білоруського суспільства повинні стати такі ідеї комуністичного світогляду, як прагнення рівності, соціальної справедливості та колективізму. Крім колективу, духовними опорами людини (білоруса) мають також бути сім'я та церква (передусім православна). Виключно агресивною та неприйнятною для білорусів ідеологією, на його думку, є лібералізм (неолібералізм), який, за словами білоруського президента, є ідеологією соціальної нерівності, наживи та індивідуалізму. При цьому, як підкреслює Лукашенко, сьогодні йдеться про ліберальний терор і культурно-ідеологічну агресію західного світу, одним із об'єктів якої є Білорусь, яка виступає духовним лідером східноєвропейської (слов'янської – Г. Ш.) цивілізації, рятівницею її традиційних цінностей [8]. В умовах протиставлення західного світу східному чітко простежується ідея щодо необхідності консолідації білоруського суспільства навколо сильного лідера, що дозволить успішно протистояти «агресії» Заходу.

Однак, з нашої точки зору, пропонується білоруським президентом ідеологія не є власне ідеологією, тобто певною розумовою системою, яка є в більшій або меншій мірі інтелектуально доробленою та систематизованою, часто у писемній формі, інтелектуалами чи псевдоінтелектуалами, або принаймні за їхньої участі. Як зізнався сам Лукашенко у своїй промові перед парламентом у квітні 2003 р., він не має

уявлення про те, якою має бути нова державна ідеологічна доктрина [11, с. 280]. Тут, на наш погляд, скоріше йдеться про спроби культивувати певний тип ментальності, свого роду, «спільний інтерес» нації та держави, навколо якого повинні об'єднатись усі політичні сили та суспільство загалом, щось на кшталт національної ідеї, яка б обґрунтовувала як легітимність існуючого стану політичних речей всередині Білорусі, так і її зовнішньополітичну доктрину.

Висновки. Отже, констатація домінування президента в системі державної влади Білорусі дає змогу дійти таких висновків: по-перше, на сьогодні в Білорусі існує нічим необмежена суперпрезидентська форма правління, яка є основою для утвердження в країні режиму одноосібної влади президента О. Лукашенка. По-друге, що з формальної точки зору Білорусь є президентсько-парламентською республікою, аналіз співвідношення впливу гілок влади свідчить саме про суперпрезидентський характер республіки.

По-друге, гіпертрофований характер президентської влади в Білорусі корелюється з послабленням і деградацією тих інститутів державної влади, які повинні бути основними запобіжниками концентрації влади в руках президента. Йдеться передусім про парламент і Конституційний суд.

По-третє, слабкість згаданих інститутів та перевага над ними виконавчої влади на чолі з президентом зумовлена як формальними факторами: згадані нами положення Конституції, які дають змогу президентові контролювати усю структуру виконавчої влади та значним чином впливати на парламент та суди; так і неформальними обставинами: свідома недостатня розробленість або об'єктивна невизначеність формальних правил і процедур у взаємовідносинах між різними інститутами державної влади призводить до появи так званих сірих зон, які відкривають перед президентом широке поле можливостей для дій позаправового характеру і посилення в такий спосіб своєї фактичної влади.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Долженков О. Україна-Білорусь: Досвід політичної трансформації: Монографія [Текст] / О. Долженков. – Одеса: Астропринт, 2003. – 264 с.
2. Закон Республики Беларусь от 4 января 2010 г. № 108-З (с изменениями и дополнениями) «О местном управлении и самоуправлении в Республике Беларусь» [Электронный ресурс] // Национальный правовой Интернет-портал Республики Беларусь (Эталонный банк данных правовой информации Республики Беларусь). – Режим доступа: <http://www.pravo.by/main.aspx?guid=3871&p0=H11000108&p2={NRPA}>
3. Екадумаў А. Палітычная сыстэма Беларусі з 1990 па 1996 год [Текст] / А. Екадумаў // Беларуская палітычная сыстэма і прэзыдэнцкія выбары 2001 г.: Зборнік аналітычных артыкулаў / Пад рэд. В.Булгакава. – Варшава-Менск, 2001. – С. 3-52.
4. Карбалевиц В. Білоруська модель посткомуністичных трансфармацый [Текст] / В. Карбалевиц // Політична думка. – 2000. – № 1. – С. 37-55.
5. Карбалевиц В. Приватизированное государство [Текст] / В. Карбалевиц // Адкрытае грамадства. – 1998. – № 5 (107). – С. 33-48.

6. Коктыш К. Трансформация политического режима в Республике Беларусь. 1990-1999 [Текст] / К. Коктыш. – М.: МОНФ, 2000. – 188 с.
7. Конституция Республики Беларусь 1994 года (с изменениями и дополнениями, принятыми на республиканских референдумах 24 ноября 1996г. и 17 октября 2004г.) [Электронный ресурс] // Национальный правовой Интернет-портал Республики Беларусь (Эталонный банк данных правовой информации Республики Беларусь). – Режим доступа: <http://www.pravo.by/webnpa/text.asp?RN=V19402875> – Назва з екрана.
8. Лукашенко А. Сильная и процветающая Беларусь должна иметь прочный идеологический фундамент [Текст]: Доклад Президента А.Г. Лукашенко на постоянно действующем семинаре руководящих работников республиканских и местных государственных органов по вопросам совершенствования идеологической работы / А. Лукашенко // Республика. – 29 апреля 2003. – С. 1–7.
9. Паречина С. Институт президентства: история и современность [Текст] / С. Паречина / Под общ. ред. Е. Матусевича. – Мн.: ИСПИ, 2003. – 163 с.
10. Референдум-96: цифры, суждения, законность [Электронный ресурс]. – Мн.: БХК, 1996. – 54 с. – Режим доступа: <http://www.lukashenkorg.narod.ru/1996.htm>.
11. Сіліцкі В. Змяненне палітычнага раскладу пасля мясцовых выбараў [Текст] / В. Сіліцкі // Мясцовыя выбары ў найноўшай палітычнай гісторыі Беларусі. – Менск, 2003. – С. 271-298.
12. Федута А. Мир как воля и представление (Штрихи к психологическому портрету Александра Лукашенко) [Текст] / А. Федута // Белоруссия и Россия: общества и государства / Ред.-сост. Д. Фурман. – М.: Права человека, 1998. – С. 259-277.
13. Чернов В. Авторитарный режим в Беларуси: характер, запас прочности, варианты трансформации [Текст] / В. Чернов // Адкрытае грамадства. – 1998. – № 4 (106). – С. 21-38.
14. Шаповал В. Державний лад країн світу [Текст] / В. Шаповал. – К.: Український Центр Правничих Студій, 1999. – 320 с.
15. Шипунов Г. Теоретико-методологічні засади дослідження переходу від авторитаризму до демократії країн Центрально-Східної Європи (на прикладі України) [Текст] / Г. Шипунов // Rozwój polityczny państw Europy Środkowej i Wschodniej // Praca zbiorowa pod red. Z. Białoblockiego i A. Romanyuka. – Kutno: Wyższa Szkoła Gospodarki Krajowej, 2012. – С.131-143.

Стаття надійшла до редакції 06.08.2014

REFERENCES:

1. *Dolzhenkov O.* Ukrayina-Bilorus': Dosvid politychnoyi transformatsiyi: Monohrafiya (Ukraine-Belarus: Experience the political transformation: Monograph). Odesa, 2003. 264 p.
2. Zakon Respubliki Belarus' ot 4 yanvarya 2010 g. № 108-Z (s izmeneniyami i dopolneniyami) «O mestnom upravlenii i samoupravlenii v Respublike Belarus'» (Law on Local Government and Self-Government in the Republic of Belarus (law No. 108-Z of January 4, 2010)). Natsional'nyy pravovoy Internet-portal Respubliki Belarus' (Etalonnyy bank dannykh pravovoy informatsii Respubliki Belarus'). Regime to access: <http://www.pravo.by/main.aspx?guid=3871>.
3. *Yekadumaw A.* Palitychnaya sistema Byelarusi z 1990 pa 1996 hod (Political System of Belarus from 1990 to 1996). *Byelaruskaya palitychnaya sistema i prezydentskiya vybary 2001h.: Zbornik analitychnykh artykulaw.* Warsaw-Minsk, 2001, pp. 3-52.
4. *Karbalevych V.* Bilorus'ka model' postkomunistychnykh transformatsiy (The Belarusian Model of Post-Communist Transformations). *Politychna dumka*, 2000, no.1, pp. 37-55.
5. *Karbalevich V.* Privatizirovannoye gosudarstvo (The Privatized State). *Adkrytaye hramadstva*, 1998, no. 5 (107), pp. 33-48.
6. *Koktysh K.* Transformatsiya politicheskogo rezhima v respublike Belarus'. 1990-1999 (The Transformation of the Political Regime in Belarus. 1990-1999). Moscow, 2000. 188 p.
7. Konstitutsiya Respubliki Belarus' 1994 goda (s izmeneniyami i dopolneniyami, prinyatymi na respublikanskikh referendumakh 24 noyabrya 1996 g. i 17 oktyabrya 2004 g.) (Constitution of the Republic of Belarus of 1994 (with changes and additions adopted at the republican referenda of November 24, 1996 and of October 17, 2004)). *Natsional'nyy pravovoy Internet-portal Respubliki Belarus' (Etalonnyy bank dannykh pravovoy informatsii Respubliki Belarus')*. Regime to access: <http://www.pravo.by/webnpa/text.asp?RN=V19402875>.
8. *Lukashenko A.* Sil'naya i protsvetayushchaya Belarus' dolzhna imet' prochnyy ideologicheskiy fundament (Strong and Prosperous Belarus should have a Strong Ideological Foundation). *Respublika*, 29 aprelya 2003, pp. 1–7.
9. *Parechina S.* Institut prezidentstva: istoriya i sovremennost' (The Institution of the Presidency: Past and Present). Minsk, 2003. 163 p.
10. Referendum-96: tsifry, suzhdeniya, zakonnost' (Referendum-96: Figures, Judgment, Legality). Minsk, 1996. 54 p. – Regime to access: <http://www.lukashenkorg.narod.ru/1996.htm>.
11. *Silitski V.* Z myanyen nye palitychnaha raskladu pas lya myastsovykh vybaraw (Changing Political Landscape after the Local Elections). *Myastsovyaya vybary w naynowshay palitychnay historyi Byelarusi.* Minsk, 2003, pp. 271-298.
12. *Feduta A.* Mir kak volya i predstavleniye (Shtrikhi k psikhologicheskomu portretu Aleksandra Lukashenko) (The World as Will and Representation (The Touches to a Psychological Portrait of Alexander Lukashenko)). *Belorussiya i Rossiya: obshchestva i gosudarstva.* Moscow, 1998, pp. 259-277.
13. *Chernov V.* Avtoritarnyy rezhim v Belarusi: kharakter, zapas prochnosti, varianty transformatsii (Authori-

tarian Regime in Belarus: Nature, Reserve of Strength, Transformation Options). *Adkrytaye hramadstva*, 1998, no. 4 (106), pp. 21-38.

14. *Shapoval V.* Derzhavnyy lad krayin svitu (Systems of Government in the World). Kyiv, 1999. 320 p.

15. *Shypunov H.* Teoretyko-metodolohichni zasady doslidzhennya perekhodu vid avtorytaryzmu do demokratiyi krayin Tsentral'no-Skhidnoyi Yevropy (na prykladi Ukrayiny) (Theoretical and Methodological Grounds of Analyzing Processes of Transition from Authoritarianism toward Democracy in the Countries of Central and Eastern Europe (as Exemplified by Ukraine)) *Rozwój polityczny państw Europy Środkowej i Wschodniej*. Kutno, 2012, pp.131-143.

Шипунов Геннадій Володимирович – кандидат політичних наук, доцент
Львівський національний університет імені Івана Франка
Адреса: 79000, м.Львів, вул. Університетська, 1
E-mail: gennadijshipunov@yandex.ua

Shipunov Gennadiy Volodymyrovych – PhD in political science, associate professor
Ivan Franko national university of Lviv
Address: 1, Universytetska Str., Lviv, 79000
E-mail: gennadijshipunov@yandex.ua